

Kant a utilitarizmus

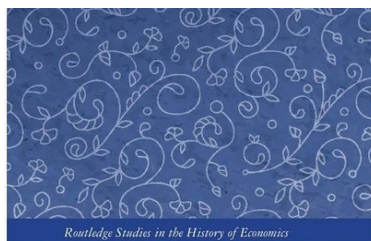
Vasil
Gluchman

University of Prešov

Hollander, Samuel: *Immanuel Kant and Utilitarian Ethics*. London & New York: Routledge, 2022, 210 s. DOI: 10.4324/9781003260981. ISBN: 978-1-032-19815-6.

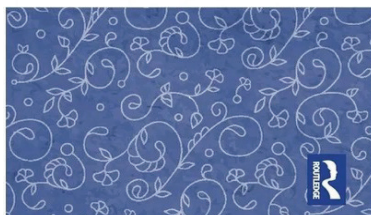
Kniha Samuela Hollandera je jedným z ďalších pokusov hľadať „zmierenie“ medzi Kantom a utilitarizmom. Zaujímavé je pritom to, že tieto „zmierovacie“ pokusy neprichádzajú od kantovcov či neokantovcov, ale od utilitaristov či konzekvencialistov. Jedným z prvých pokusov o „zmier“ bola kniha Richarda Mervyna Hara *Moral Thinking: Its Levels, Methods and Point* (1981). Hare vo svojej koncepcii preskriptívneho kantovského utilitarizmu vychádzal z akceptovania Kantovej požiadavky univerzalizácie (zovšeobecnenia) našej vôle a našich maxím. Hare ju transformoval do požiadavky uplatnenia univerzalizability, teda

voliť naše konečné mravné hodnotenie alebo princíp spôsobom, ktorý by mal byť aplikovaný vo všetkých hypotetických prípadoch, v ktorých sa nachádzame. Efekt univerzalizability podľa neho viedol k nestrannej maximalizácii uspokojenia preferencií.¹ Zahrnutie nestrannosti (impartiality) ako aspektu univerzalizujúceho prístupu vytváralo podľa

IMMANUEL KANT AND UTILITARIAN ETHICS

Samuel Hollander

¹ Hare, R. M., 1981. *Moral Thinking: Its Levels, Methods and Point*. Oxford: Clarendon Press, s. 225–226.

neho predpoklady pre rovnaké posudzovanie racionálnych preferencií všetkých dotknutých subjektov, aby sme im pripisovali rovnakú váhu. Ide o jednu zo základných požiadaviek preskriptívneho kantovského utilitarizmu.² Hare videl podobnosť svojej koncepcie s Kantovou najmä vo formálnych aspektoch utilitarizmu, ktoré sa týkajú systému morálneho uvažovania.

Druhým veľmi zaujímavým pokusom o „zmier“ bola práca Davida Cummiskeya *Kantian Consequentialism* (1996). Cummiskey dospel k záveru, že kantovský konzekvencializmus možno zdôvodniť na základe toho, že

[R]espect for persons is more important than maximizing happiness. This version of consequentialism thus provides a justification for the common view-or at least the Kantian view-that preserving, developing, and exercising our rational capacities is more important than maximizing happiness. It is simply not acceptable to sacrifice the life or liberty of some in order to produce a net increase in the overall happiness. Kantian consequentialism is thus a *rational reconstruction* of the most central and influential aspects of Kant's moral theory.³

Cummiskeyov kantovský konzekvencializmus je kombináciou kantovského internalizmu a rozumnej ľudskej podstaty s utilitaristickou požiadavkou maximalizácie šťastia.

Na rozdiel od Hara a Cummiskeyho a ich prístupov k hľadaniu prienikov medzi Kantom a utilitarizmom či konzekvencializmom zastávam názor, že možno nájsť podobnosť medzi Kantovou etikou a neutilitaristickým konzekvencializmom napríklad v podobe jednej z jeho verzií, etiky sociálnych dôsledkov, a najmä vo vzťahu k hodnotám humánnosti a ľudskej dôstojnosti, ktoré zohrávajú v oboch koncepciách veľmi významnú úlohu.⁴

Pokiaľ ide o Hollanderovu knihu, treba konštatovať, že celá argumentácia o podobnostiach medzi Kantom a utilitarizmom je založená na Kantových *Prednáškach o etike* a spočíva na téze, ktorá sa často opakuje v knihe a týka sa jeho presvedčenia, podľa ktorého motívy a úmysly majú v utilitarizme prioritu pred aktuálnymi dôsledkami (s.

² Ibid., s. 214–215.

³ Cummiskey, D., 1996. *Kantian Consequentialism*. New York & Oxford: Oxford University Press, s. 4.

⁴ Gluchman, V., 2018. Kant and consequentialism (Reflections on Cummiskey's Kantian Consequentialism). *Studia Philosophica Kantiana: Filozofický časopis pre kriticko-rekonštrukčné uvažovanie*, 7(1), s. 26–27.

5–6, 7, 50, 78, 82, 132, 191 a mnohé ďalšie). Ako príklad možno citovať jeho tvrdenie, že

For the utilitarians, intention has priority over consequences such that, first, ethical merit remains intact if intention to enhance the public interest governs an action notwithstanding a negative outcome (assuming no fault of the agent) and, second, that without such intention a good outcome has no ethical value (s. 82).

Podobne na inom mieste Hollander uvádza, že

Within the strict ethical framework, intention has priority over consequences with respect to moral credit: First, where dutiful conduct yields positive results, no additional ethical credit is merited, because the intention was to obey a command to act in the interest of general welfare without that objective being of any concern to the agent. Second, should the outcome of a dutiful act be negative, provided that the failure is not attributable to the agent, there is no detracting from ethical credit since, again, what matters is his responding to the call of duty to enhance social welfare to the best of his ability without the response resulting from the agent's 'sympathetic' character (s. 191).

Na jednej strane treba uznať, že Hollander do debaty o podobnostiach medzi Kantovou etikou a utilitarizmom priniesol nový prvok, avšak na druhej strane je prioritou motívov a úmyslov pred aktuálnymi dôsledkami cudzorodá, čo nemá dostatočnú oporu v utilitarizme ani v konzekvencializme. Nesporne možno nájsť úvahy o význame motívov a úmyslov aj u utilitaristov alebo konzekvencialistov pri morálnom uvažovaní, rozhodovaní, konaní a hodnotení výsledkov a dôsledkov konania, ako napríklad u Georga Edwarda Moora,⁵ alebo v etike sociálnych dôsledkov. Ani v jednom prípade to však neznamená uznanie priority motívov a úmyslov pred aktuálnymi dôsledkami, motívy a úmysly skôr slúžia na detailnejšie rozlišovanie medzi morálnym a nemorálnym konaním na jednej strane alebo správnym a nesprávnym konaním na druhej strane. Pripísanie priority motívom a úmyslom pred aktuálnymi dôsledkami vo veľkej miere zbavuje konzekvencializmus i utilitarizmus jeho odlišnosti od iných etických teórií a stavia ich do radu s ostatnými intencionalistickými etikami, kam však v žiadnom prípade nepatria.

⁵ Moore, G. E., 1912. *Ethics*. Oxford: Oxford University Press.

Druhým významným momentom v Hollanderovom úsilí dokazovania, že neexistuje silný protiklad medzi Kantom a utilitarizmom, spočíva v jeho tvrdení, že Kant použil utilitarizmus s dôrazom na maximalizáciu šťastia ako doplnok k jeho požiadavke konania „z povinnosti“, ktorý je príliš náročný na realizáciu. V nadväznosti na to potom Kant podľa Hollandera formuloval miernejšiu požiadavku konania „v súlade s povinnosťou“ pokiaľ išlo o uskutočňovanie všeobecného šťastia. Rovnako aj túto tézu Hollander opakuje na mnohých miestach svojej knihy (s. 10, 12, 50, 108, 140, 150, 189 a i.). Svoje stanovisko Hollander opiera aj o teologický argument obsiahnutý v tvrdení svätého Pavla „nerobiť zlo, aby z toho mohlo vzísť dobro“, v ktorom podľa neho Kant stojí priamo na strane utilitarizmu (s. 7, 50, 78), a to aj v nadväznosti na jeho názor, že v utilitarizme má úmysel prednosť pred dôsledkami.

Potvrdením Hollanderovho príklonu k intencionalistickému vnímaniu utilitarizmu sú aj jeho tvrdenia, pokiaľ ide o negatívne dôsledky vyplývajúce z konania jednotlivca. Podobne ako v prípade Kanta alebo aj Kierkegaarda, u ktorých rozhoduje dobrý úmysel mravného subjektu pri hodnotení jeho konania,⁶ autor aj vo vzťahu k utilitarizmu dospel k záveru, že etická hodnota konania ostáva nezmenená bez ohľadu na jeho dôsledky, ak jeho cieľom bolo blaho spoločnosti, čím chcel mravný subjekt splniť svoju povinnosť. Platí to však za predpokladu, že negatívny výsledok nie je zavinený konajúcim jednotlivcom (s. 78).

V každom prípade ostáva nezodpovedaná otázka, ako možno hodnotiť konanie mravného subjektu, ktoré malo dobré motívy a úmysly, no pre vonkajšie okolnosti (teda nie jeho vinou) prinieslo negatívne dôsledky. Podľa Hollandera má také konanie svoju etickú hodnotu bez ohľadu na výsledok a dôsledky z neho vyplývajúce, čo považujem za sporné. Myslím si, že je vhodné použiť detailnejšie posudzovanie vzťahu medzi motívmi a úmyslami na jednej strane a dôsledkami na druhej strane, ako je to napríklad v etike sociálnych dôsledkov. V závislosti od motívov a úmyslov na jednej strane a miery prevahy negatívnych dôsledkov nad pozitívnymi na druhej strane v etike sociálnych dôsledkov možno rozlišovať nesprávne a neužitočné konanie v prípade dobrých motívov a úmyslov. V prípade zlých motívov a úmyslov možno hodnotiť takéto konanie ako nemorálne, neužitočné alebo odsúdeniahodné konanie.⁷

⁶ Martín, J. G., Rojas, A. M., Králik, R., 2021. The Kantian ethical perspective seen from the existential philosophy of Søren Kierkegaard's Victor Eremita. *Ethics & Bioethics (in Central Europe)*, 11(1–2), s. 48–57.

⁷ Gluchman, V., 2001. Teória správneho v etike sociálnych dôsledkov. *Filosofický časopis*, 49(4), s. 633–654.

Obidve prezentované tézy Hollanderovej knihy sa vzťahujú na individuálnu etiku. Pokiaľ však ide o sociálnu etiku, Hollander dospel k záveru, že Kant dokonca akceptoval „existenciálny utilitarizmus“, čo sa podľa neho vzťahovalo na prípady ohrozenia existencie komunity a jej sociálnej štruktúry, pokiaľ išlo napríklad o trestanie, ale aj o blaho spoločnosti (s. xi, 10, 197, 200). Podľa Hollandera takýto Kantov postoj k utilitarizmu súvisel s jeho vnímaním etickej povinnosti „produkovať a podporovať najvyššie dobro na svete“, podporovať „všeobecné blaho“ a smerovať k „univerzálnemu cieľu šťastia“. Podpora vlastnej dokonalosti je v tomto kontexte chápaná ako prostriedok na dosiahnutie týchto cieľov. Uvedený Kantov postoj autor potom prezentuje ako plne v súlade s utilitaristickou etikou, najmä pokiaľ ide o podporu vzdelávania na ceste morálneho „pokroku“ (s. 5).

Napriek tomu, že s obidvoma hlavnými tézami prezentovanými v Hollanderovej knihe nesúhlasím, prípadne o nich mám pochybnosti, myslím si, že je to zaujímavé čítanie odrážajúce úsilie niektorých utilitaristov a konzekvencialistov spojiť určité pozitívne aspekty v uvedených etických teóriách. Je však zarážajúce, že rovnako sa o to neusilujú aj predstavitelia súčasného neokantovstva. Otázkou je, či nevidia alebo nechcú vidieť to, čo tam nachádzajú niektorí utilitaristi alebo konzekvencialisti, alebo či autori, snažiaci sa o „zmierenie“ medzi Kantom a utilitarizmom či konzekvencializmom, vidia u Kanta to, čo chcú vidieť, a domýšľajú Kantove názory do vlastných myšlienkových schém. Tieto otázky ponechám bez odpovede pre ďalšie historicko-filozofické skúmania.

Bibliografia

- Cummiskey, D., 1996. *Kantian Consequentialism*. New York & Oxford: Oxford University Press. ISBN 978-0195094534.
- Gluchman, V., 2001. Teória správneho v etike sociálnych dôsledkov. *Filosofický časopis*, 49(4), s. 633–654. ISSN, 0015-1831.
- Gluchman, V., 2018. Kant and consequentialism (Reflections on Cummiskey's Kantian Consequentialism). *Studia Philosophica Kantiana: Filozofický časopis pre kriticko-rekonštrukčné uvažovanie*, 7(1), s. 18–29. ISSN 2585-7673.
- Hare, R. M., 1981. *Moral Thinking: Its Levels, Methods and Point*. Oxford: Clarendon Press. ISBN 978-0198246602.

- Hollander, S., 2022. *Immanuel Kant and Utilitarian Ethics*. London & New York: Routledge. ISBN 978-1-032-19815-6.
- Martín, J. G., Rojas, A. M., Králik, R., 2021. The Kantian ethical perspective seen from the existential philosophy of Soren Kierkegaard's Victor Eremita. *Ethics & Bioethics (in Central Europe)*, 11(1–2), s. 48–57. ISSN 2453-7829.
- Moore, G. E., 1912. *Ethics*. Oxford: Oxford University Press.

prof. PhDr. Vasil Gluchman, CSc.

University of Prešov

Faculty of Arts

Institute of Ethics and Bioethics

Prešov, Slovakia

vasil.gluchman@unipo.sk

ORCID ID: 0000-0002-5778-8447